

სამართლიანობა ზღარბებისთვის*

ინგლისურიდან თარგმნა პაატა ჯაჰანიშვილმა

ზოგიერთ თქვენგანს, და ალბათ, მრავალ თქვენგანს, სმენია ჩემი მონათხრობი სამოთხის შესახებ ლერნდ ჰენდის ხედვაზე.¹ გაგიხარდებათ იმის გაგება, რომ ახლა უკვე მაქვს საკუთარი ხედვა სამოთხის შესახებ: ბევრი ადამიანი, მათ შორის, მსოფლიოში გამორჩეული ფილოსოფოსები და იურისტებიც კი, ერთად შეიკრიბნენ, რათა განეხილათ ჩემი წიგნი. და თითქოს ეს არ ყოფილიყო საკმარისი, ისინი განიხილავენ ამ წიგნს იქამდე, ვიდრე თავად დავასრულებ მის წერას. ასე რომ, შემძლია ვისარგებლო მათი იდეებით. მაგრამ ეს არ არის საუკეთესო ნაწილი. საუკეთესო ის არის, რომ ამისთვის არც კია საჭირო, რომ მოვკვდე.

ამ შესავლით მინდა მოგაწოდოთ წიგნის შინაარსის წინასწარი შეჯამება, მაგრამ მცირე განსხვავებით. წიგნი იწყება მეტაეთიკის საკითხებით, რომლებიც, ჩემი აზრით, მასში წარმოდგენილ ფილოსოფიურ თემებს შორის ყველაზე ტექნიკურია, და სრულდება პოლიტიკურ მორალზე² ვრცელი დისკუსიით. ამ შენიშვნებში კი მე საპირისპირო მიმართულებით წარვმართავ მსჯელობას. დავიწყებ იმ პოლიტიკური მოწყობის აღწერით, რასაც, სამართლიანობის მოთხოვნიდან გამომდინარე, აუცილებლად მივიჩნევ. შემდგომ ვცდილობ ავხსნა ჩემი მოსაზრებები ღირებულებათა ერთიანობის შესახებ იმის ჩვენებით, თუ როგორ ვრცელდება ამ პოლიტიკური მოწყობის თითოეული ელემენტი სხვა მრავალ საკითხზე, საკითხებზე, რომლებიც ერთმანეთს სხვადასხვა წერტილებში კვეთს

* თარგმნილია შემდეგი გამოცემიდან: Dworkin R., Justice for Hedgehogs, Boston University Law Review, Vol. 90, No. 2, 2010, 469-478.

¹ ერთ-ერთი აღწერის მიხედვით, თუ როგორ წარმოედგინა ლერნდ ჰენდის თავისი პირველი დღე სამოთხეში, ის ამბობდა რომ: დილით გაიმართებოდა ბეისბოლის მატჩი. ანგარიშით 4:1 მონინალმდევე გუნდის სასარგებლოდ, მეცხრე ინინგის ბოლოს. ჰენდის გუნდი ტვირთავს ყველა ბაზას, მისი დარტყმის ჯერი დგება. ჰენდი ურტყამს ბურთს, ასუფთავებს ბაზებს და „გრანდ სლემით“, ანუ ოთხქულიანი დარტყმით იგებს თამაშს.

შუადღეს იმართება ამერიკული ფეხბურთის მატჩი, თანაბრად ძლიერი გუნდებით. ანგარიში კვლავ 0-0-ია, დარჩენილია მხოლოდ ერთი წუთი. ჰენდი იჭერს ბურთს, მირბის ხაზის გასწვრივ და გადის ბოლომდე გადამწყვეტი თაჩდაუნი! დღის მთავარი მოვლენა კი სალამოს ბანკეტი, რომელზეც მონვეულნი არიან ცივილიზაციის ყველაზე ნათელი გონები – სოკრატე, დეკარტი, ბენჯამინ ფრანკლინი და ვოლტერი. ღამის მთავარი გამომსვლელი ვოლტერია. მაგრამ რამდენიმე სიტყვის შემდეგ მსმენელები გაჰყვირიან: „ჩუმად, ვოლტერ! დაჯექი! ჩვენ ჰენდის მოსმენა გვინდა!“.

Gerhard Hunter, Learned Hand: The Man and The Judge 680 (1994).

² Ronald Dworkin, Justice for Hedgehogs (forthcoming 2010) (Apr. 17, 2009 manuscript on file with Boston University Law Review).

და შესაბამისად, ხსნის თავად წიგნის სტრუქტურას, სირთულესა და თემატურ მრავალფეროვნებას. საბოლოოდ, ეს ერთიანობა არის ის, რაც, იმედი მაქვს, რომ მკითხველისთვის გასაგები გახდება.

დასაწყისში აღვწერ, როგორ უნდა მოეპყრას საზოგადოება ხელისუფლების მეშვეობით საკუთარ წევრებს, როგორც ინდივიდებს. გთავაზობთ ორ ძირითად პრინციპს. უპირველეს ყოვლისა, ხელისუფლებამ უნდა გამოავლინოს თანაბარი მზრუნველობა თითოეული ადამიანის, თითოეული მოქალაქის ბედის მიმართ, რომელსაც იგი თავისი მფარველობის ქვეშ მოიაზრებს. მეორე, სახელმწიფომ პატივი უნდა სცეს თითოეული პირის პასუხისმგებლობასა და უფლებას, თავისი ცხოვრება ღირებულად გარდაქმნას. მაშასადამე, თანაბარი მზრუნველობა და თანაბარი პატივისცემა პირადი პასუხისმგებლობისთვის. დაფიქრდით, როგორ აისახება ეს ორი პრინციპი განაწილებითი სამართლიანობის საკითხზე. არ არსებობს რესურსების პოლიტიკურად ნეიტრალური განაწილება სახელმწიფოში. ყველა განაწილება, დიდნილად, იმ კანონებისა და პოლიტიკის შედეგია, რასაც კონკრეტული ხელისუფლება ირჩევს. შესაბამისად, ყველა განაწილება უნდა გამართლდეს იმით, თუ როგორ შეესაბამება ეს ორი ფუნდამენტური პრინციპი ერთმანეთს.

კონსერვატორებისთვის საყვარელი დაურეგულირებელი (თავისუფალი) ბაზრის პრინციპი ცხადყოფს, რომ ეკონომიკა უნდა იმართებოდეს შეუზღუდავი ბაზრების მეშვეობით, სადაც ადამიანები თავისუფალნი არიან თავიანთი შრომის ყიდვა-გაყიდვაში. სამართლიანობა, მათი თვალსაზრისით, ისაა, რომ ადამიანებს ჰქონდეთ ყველაფერი, რისი მოპოვებაც საკუთარ ძალებზე დაყრდნობით შეუძლიათ ამ კონკურენტულ ბრძოლაში. იჩენენ კი შეუზღუდავი ბაზრები თანაბარ მზრუნველობას ყველა ადამიანის მიმართ? მას, ვინც მარცხდება და სიღარიბეში რჩება, უფლება აქვს იკითხოს: „რადგან თითქმის ნებისმიერი სხვა კანონი უკეთეს მდგომარეობაში ჩამაყენებდა, როგორ ამართლებთ იმ კანონებს, რომლებიც ამგვარ განაწილებას წარმოშობს?“ როგორ იჩენენ ეს კანონები ჩემზე თანაბარ მზრუნველობას?“ დაურეგულირებელი ბაზრის [პრინციპის] დამცველი ვერ გასცემდა გონივრულ პასუხს, რომ ეს სისტემა პირად არჩევანსა და შესაბამისად, პირად პასუხისმგებლობას სცემს პატივს. იმის გამო, რომ ადამიანები ბაზარზე თავიანთ პოზიციას იკავებენ ბევრ ფაქტორზე დაყრდნობით, რომლებზეც პასუხისმგებლები თავად არ არიან: ისინი არ არიან პასუხისმგებლები საკუთარ გენეტიკურ მემკვიდრეობაზე; შესაბამისად, არც ბუნებრივ ნიჭზე. ისინი არ არიან პასუხისმგებლები იმ კეთილდღეობასა და იმ უიღბლობაზე, რაც ცხოვრების განმავლობაში შეიძლება შეემთხვეთ. მეორე პრინციპში, რომელიც პასუხისმგებლობას ეხება, არაფერია ისეთი, რაც ხელი-

სუფლებას მისცემდა უფლებას, შეიმუშაოს პოლიტიკა, რომელიც დიდ უთანასწორობამდე მიგვიყვანს.

ახლა კი, წარმოდგინეთ საპირისპირო უკიდურესობა, – ხელისუფლება აცხადებს, რომ უზრუნველყოფს სრულ ეკონომიკურ თანასწორობას, რაც არ უნდა აირჩიონ ან მოიმოქმედონ ადამიანებმა. მაგალითად, რამდენიმე წელიწადში ერთხელ, იმის მსგავსად, როგორც მონოპოლიის თამაშში შეგვიძლია ვქნათ, ხელისუფლება ყველა დაგროვილ ქონებას ხელახლა დაიბრუნებს და თანაბრად გადაანაწილებს მოქალაქეებს შორის. ამგვარი მიდგომა ვეღარ გამოხატავდა პატივისცემას იმ პასუხისმგებლობისადმი, რომელიც თითოეულ ადამიანს აკისრია საკუთარი ცხოვრების ღირებულად გარდაქმნის მხრივ. რადგან ინდივიდის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს – შრომასა თუ დასვენებას შორის არჩევანს, დაზოგვისა თუ ინვესტიციის გზების შერჩევას, არ ექნებოდა არავითარი შედეგი.

პირადი პასუხისმგებლობის ყოველმხრივ გამართულ წარმოდგენაში აუცილებლად უნდა შედიოდეს ისიც, რომ ადამიანებმა გადაწყვეტილებები უნდა მიიღონ, გათვინობიერებულად, თავისი ქმედებების შედეგების გათვალისწინებით. განსაკუთრებით, თანაბარ მზრუნველობაზე დაფუძნებულ საზოგადოებაში, ადამიანებმა შრომასა და დასვენებას, ინვესტიციასა და მოხმარებას შორის არჩევანი საზოგადოებრივი ფასის გათვალისწინებით უნდა გააკეთონ, ანუ, რა ალტერნატიული შესაძლებლობები ეკარგებათ სხვებს იმ არჩევანის გამო, რომელსაც ვაკეთებ. თუ ჩემს სიცოცხლეს გავატარებ უსაქმრობაში, უნდა მესმოდეს, რომ ეს სხვებისთვის ძვირადღირებულია, რადგან შეიძლებოდა, რომ მე შემექმნა ის, რაც მათ სურდათ და სჭირდებოდათ.

მგონია, რომ განაწილებითი სამართლიანობის საკითხი შეიძლება დაისვას როგორც ერთგვარი ამოცანა – ერთდროულად მოცემული განტოლებების სისტემის გადაჭრა. მე ჩამოვყალიბებ ორი ძირითადი პრინციპი, რომელთაც აქვთ არსებითი მოთხოვნები და აუცილებელია მივალწიოთ ისეთ მიმზიდველ განმარტებებს, რაც საშუალებას მოგვცემს სახელმწიფოს ეკონომიკის ძირითადი სტრუქტურა ისე გარდავქმნათ, რომ ორივე პრინციპის პატივისცემა უზრუნველყოს. ამ საკითხზე ჩემი მცდელობა ამ წიგნშია გაშუქებული. ახლა მოკლედ შევაჯამებ იმ იდეალურ მდგომარეობას, რომელიც წარმომიდგენია, ფილოსოფოსების ჩვეულ მეთოდს მივმართავ და გეტყვით, რომ ის არის რალაც დაუძლეველი, შეუძლებელი.

წარმოვიდგინოთ ყველა არსებულ რესურსზე სანყისი აუქციონი, სადაც თითოეულ ადამიანს ერთი და იმავე რაოდენობის ჩიპები ექნება, და აუქციონი იმგვარად იმართება, რომ საბოლოოდ სხვისი რესურსების პაკეტისა არავის

შურდეს. თუ ვინმეს ასეთი სურვილი ექნება, ის შეძლებს მათი შექმნისთვის უკეთესი ფსონის შეთავაზებას. აუქციონი შეიძლება დიდხანს გაგრძელდეს, მაგრამ საბოლოო შედეგი ასეთი იქნებოდა. შემდეგ კი ტარდება დამატებითი აუქციონი დაზღვევის შესახებ, სადაც ადამიანები თავად გადაწყვეტენ, რა სახის რისკებისგან დაიზღვიონ თავი, ანუ რომელი დაზღვევა შეიძინონ. ვალიარებ, რომ ეს უკიდურესად ხელოვნური კონსტრუქციაა. მაგრამ ნიგნსა და ჩემს სხვა ნაშრომებშიც ვამახვილებ ყურადღებას იმაზე, როგორ შეგვიძლია ამგვარი მოდელის გარდაქმნა, დაზღვევის ასპექტის ხაზგასმით, რათა ტლანქი ცუდი ილბალი არჩევით ილბლად გარდაექმნათ.³

გაგაცნობთ ორ მოკლე მაგალითს. ვფიქრობ, რომ აღნიშნული სტრუქტურა შეგვიძლია გამოვიყენოთ შემოსავლების პროგრესული გადასახადის დასაცავად, თუნდაც ისეთ გადასახადის, რომელიც უფრო ბევრად პროგრესულია, ვიდრე ის, რაც ამჟამად გვაქვს. ეს მონყობილობა, ჩემი აზრით, უზრუნველყოფს გონივრული ჯანდაცვის სისტემის მოდელს, სადაც მაგალითად, ჩვენ ერთობლივად ნაკლებ ფულს დავხარჯავთ ადამიანების სიცოცხლის ბოლო ოთხი თვის განმავლობაში შესანარჩუნებლად, რადგან დაზღვევის მყიდველები არ გადაიხდიან ძალიან მაღალ პრემიებს, რომელიც საჭირო იქნება ამ დაფარვის უზრუნველსაყოფად იმის ხარჯზე, რაც მათ ახალგაზრდობაში სხვა მიზნებისთვის სჭირდებოდათ. მაგრამ, რა თქმა უნდა, ეს მიდგომა გაამართლებდა სავალდებულო ჯანდაცვის გარკვეულ მნიშვნელოვან დონეს ყველასთვის.

ამ ნიგნში ვცდილობ თავისუფლების თეორიის დაძლევას შემდეგი ლოგიკის შესაბამისად. განაწილებითი სამართლიანობის მოდელის ეს მოკლე მონახაზი სამართლიანობის უფრო ზოგადი თეორიის მხოლოდ დასაწყისია. ჩვენ ასევე გვჭირდება თავისუფლების თეორია და უნდა გვახსოვდეს ის საფრთხე, რომ თავისუფლების ნებისმიერი დამაჯერებელი თეორია შეიძლება წინააღმდეგობაში მოდიოდეს ჩემს მიერ აღწერილ განაწილებითი სამართლიანობის ეგალიტარულ თეორიასთან. ეს იყო ის საკითხი, რომელიც ისაია ბერლინმა გამოაცხადა როგორც აუცილებელი.⁴ ვცდილობ ამ ნიგნში თავისუფლების თეორია შემდეგი მიმართულებით დავასაბუთო. მე ერთმანეთისგან განვასხვავებ თავისუფლებას [Freedom], რომელიც არის შენი უნარი, გააკეთო ნებისმიერი რამ, რაც გსურს, ხელისუფლების შეზღუდვების გარეშე, და თავისუფლებას [Liberty], რომელიც არის თავისუფლების ის ნაწილი, რომლის შეზღუდვა ხელისუფლების მიერ არასწორი იქნებოდა. შესაბამისად, მე არ ვეთანხმები ზოგად ფუფლებას თავი-

³ მაგალითად, იხ., id. (manuscript at 226-28); Ronald Dworkin, Sovereign Virtue 331-50 (2000).

⁴ ზოგადად იხ., Isaiah Berlin, Two Concepts of Liberty, in Four Essays on Liberty, 118 (1969).

სუფლებაზე [Freedom]. პირიქით, ვალიარებ თავისუფლების უფლებას [liberty], და ის უფლება, რომელსაც ვგულისხმობ, საკმაოდ კომპლექსურია.

წიგნში ყურადღებას ვამახვილებ სამ არგუმენტზე, რომლებიც გვაქვს თავისუფლების დასაცავად. პირველი, საჭიროა გარკვეული თავისუფლებები, განსაკუთრებით, სიტყვის თავისუფლება, რადგან ისინი აუცილებელია სამართლიანი და ეფექტური დემოკრატიული მმართველობის სისტემისთვის. მეორე, ჩვენ გვაქვს უფლება, რასაც მე „ეთიკურ დამოუკიდებლობას“ ვუწოდებ; ეს მომდინარეობს იმ მეორე ფუნდამენტური პრინციპიდან, რაც უკვე აღვნიშნე. ჩვენ გვაქვს უფლება მივიღოთ ფუნდამენტური გადაწყვეტილებები ადამიანის ცხოვრების მნიშვნელობისა და ღირებულების შესახებ საკუთარი თავისთვის. ეს უფლება აღიარებულია უმაღლესი სასამართლოს მიერ, რომელმაც დაასაბუთა, რომ ხელისუფლებამ არ უნდა აკრძალოს ადრეული აბორტი.⁵ მესამე, ჩვენ გვაქვს უფლება, კვლავ ეთიკური დამოუკიდებლობის საფუძველზე, არ დავკარგოთ თავისუფლება მაშინ, როცა ხელისუფლების გამართლება ეფუძნება ცხოვრების საუკეთესო გზის შესახებ რაიმე შეხედულების პოპულარობას ან უპირატესობას.

თითოეული ეს საფუძველი თავისუფლებისთვის ძალიან კომპლექსურია, და მე მრავალ გვერდს ვუთმობ იმაზე მსჯელობას, თუ რას ნიშნავს თითოეული მათგანი. მაგრამ ალბათ უკვე გაიგეთ, რომ ეს თავისუფლების თეორია შეიძლება აღწერილ იქნეს, თ.მ. სკანლონის⁶ ფრაზით, როგორც „პასუხისმგებლობის გადაბრალების“ თეორია. თქვენ არ შეგიძლიათ განაცალკევოთ თავისუფლების მოთხოვნები თქვენი წარმოდგენისგან იმის შესახებ, თუ რა არის ნამდვილი დემოკრატია, რომელი ეთიკური შეხედულებებია ფუნდამენტური და რა გამართლებები შეიძლება შესთავაზოს ხელისუფლებამ, რომელიც შეიძლება იყოს უფრო ეთიკური, ვიდრე მორალური. გავრცელებული შეხედულება, რომ საშემოსავლო გადასახადი თავისუფლების დარღვევაა, ამ განხილვის მიხედვით, მცდარია – იმ შემთხვევაში, თუ ის, რასაც ხელისუფლება შენგან იღებს, შეიძლება მორალურ საფუძველზე გამართლდეს. თავისუფლების თეორია ჩადებულია უფრო ზოგად პოლიტიკურ მორალში და ამ მორალის სხვა ნაწილებიდანაც იღებს სათავეს. შედეგად, მოსალოდნელი კონფლიქტი თავისუფლებასა და თანასწორობას შორის, ისევე, როგორც თავისუფლებასა და დემოკრაციას შორის, ქრება.

⁵ Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey, 505 U.S. 833, 851 (1992): „თავისუფლების გულში დევს ადამიანის უფლება, თავად განსაზღვროს საკუთარი ხედვა არსებობის, მნიშვნელობის, სამყაროსა და ადამიანის ცხოვრების საიდუმლოს შესახებ“. ასევე, იხ., Roe v. Wade, 410 U.S. 113, 164–165 (1973).

⁶ იხ., T.M. Scanlon, What We Owe to Each Other 97-98 (1998).

კიდევ ერთი სავარაუდო კონფლიქტი ზოგჯერ აიხსნება ორი ტიპის თავისუფლების – პოზიტიურისა და ნეგატიურის – დაპირისპირებით. ნეგატიური თავისუფლება არის თავისუფლება ხელისუფლებისგან; პოზიტიური თავისუფლება კი გულისხმობს ჩვენს უნარს, ვმართოთ საკუთარი თავი, ანუ მონაწილეობა მივიღოთ მმართველობაში სწორად. ჩვენთვის, თანამედროვეებისთვის, პოზიტიური თავისუფლება ნიშნავს დემოკრატიას, ამიტომ გვინევს შევეჯახოთ ნაცნობ შეხედულებას, რომ ჭეშმარიტი დემოკრატია შესაძლოა ეწინააღმდეგებოდეს სამართლიანობას ან თანასწორობას, რადგან უმრავლესობამ შეიძლება არ მოისურვოს ინდივიდუალური უფლებების პატივისცემა.

ამ შეხედულებაზე ვპასუხობ დემოკრატიის სხვადასხვა კონცეფციის გამიჯვნით. განვასხვავებ სტატისტიკურ ან უმრავლესობის კონცეფციას იმისგან, რასაც მე პარტნიორობის კონცეფციას ვუნოდებ. როგორც ნახავთ, თუ წიგნის ამ მონაკვეთს გადახედავთ,⁷ პარტნიორობის კონცეფცია მოითხოვს, რომ ხელისუფლება ისე იყოს სტრუქტურირებული, რომ თითოეულ მოქალაქეს შეეძლოს სამართლიანად თქვას, მან იმოქმედა საზოგადოების მეშვეობით, ის მონაწილეობდა პოლიტიკურ გადაწყვეტილებაში და მონაწილეობდა მასში როგორც თანასწორი. და ეს ნიშნავს არა მხოლოდ იმას, რომ მას აქვს ხმის მიცემის თანასწორი უფლება; ეს ნიშნავს, რომ მას აქვს თანასწორი ხმა და, რაც ყველაზე მთავარია, თანასწორი წილი შედეგში. ამრიგად, ის, რასაც მე დემოკრატიის სწორ კონცეფციად მივიჩნევ, მოითხოვს სწორედ იმ ინდივიდუალური უფლებების დაცვას, რომელთა საფრთხედაც ხშირად თავად დემოკრატია მიიჩნევა.

არსებობს კიდევ ერთი აუცილებელი კომპონენტი ნებისმიერი საერთო პოლიტიკური მოწყობისთვის: სამართლის ინსტიტუტი. ჩვენ ჯერ კიდევ სამართლის სკოლის პირველივე ეტაპზე ვსწავლობთ სამართალსა და სამართლიანობას შორის შესაძლო დაპირისპირების შესახებ. ვცდილობ, კანონი განვიხილო არა როგორც რალაც, რაც ზნეობის გვერდით უნდა განისაზღვროს და მასთან ერთად შევისწავლო, არამედ როგორც მორალის დარგი. ამისათვის საჭიროა განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციოთ იმას, რასაც შეიძლება პროცედურული მორალი ვუნოდოთ – სამართლიანობისა და წესრიგის მორალი. მაგრამ, საბოლოოდ, ვამტკიცებ, რომ აღნიშნული დაპირისპირება ქრება, როგორც კი სწორად გავიგებთ, თუ როგორ შეიძლება კანონის, როგორც პოლიტიკური მორალის განშტოების გონივრულად განხილვა.

ალბათ უკვე გაგიჩნდათ ეჭვი. პოსეიდონს ჰყავდა ვაჟი სახელად პროკრუსტი, რომელსაც ჰქონდა სანოლი და სტუმრებს სანოლზე ასწორებდა მათი

⁷ Dworkin, *supra* note 2 (manuscript at 240-48).

გაჭიმვით ან მოკვეციტ, სანამ არ მოერგებოდნენ., არც თუ უსამართლო იქნება, თუ ამ ეტაპზე იფიქრებთ, რომ მეც ვიქცევი პროკრუსტეს მსგავსად – ვაფართოებ და ვცვლი ამ დიდი სათნოებების კონცეფციებს, რათა ერთმანეთს მოერგონ და არ იყვნენ კონფლიქტში.

ამიტომაც, მე უნდა შევამოწმო თითოეული ამ პოლიტიკური სათნოების კონცეფცია შინაგანი რწმენის ტესტით. ჩვენი ამოცანა და განსაკუთრებით, ჩემი ამოცანა ნიგნში – „სამართლიანობა ზღარბებისთვის“, არის ისეთი კონცეფციების განვითარება, რომლებიც არა მხოლოდ ერთმანეთთან არიან ინტეგრირებული, არამედ შეესაბამებიან ჩვენს შინაგან რწმენას – თუნდაც გააზრების შემდეგ. ვფიქრობ, ამ მიზანს მივალნიე. თუმცა შინაგანი რწმენის ტესტი ერთადერთი ტესტი არ არის, რომელსაც უნდა მივყვე. ჩვენ უნდა მივალნიოთ ისეთ კონცეფციებს, რომლებიც ასახავენ სწორ გაგებას იმისა, თუ რას ნიშნავს პოლიტიკური სათნოების კონცეფცია და როგორი ტიპის არგუმენტაციაა შესაფერისი მის დასაცავად. უნდა დავფიქრდეთ იმაზე, თუ რა ხდის პოლიტიკური მორალის მტკიცებას, როგორიცაა მაგალითად მტკიცება, რომ დემოკრატიული პარტნიორობის კონცეფცია უმრავლესობის კონფეცფიაზე უკეთესია, ჭეშმარიტს. სამართლიანობის შესახებ ამ თავსატეხს ჩემი არგუმენტი გადააქვს ფილოსოფიის სხვა სფეროებში და, ფაქტობრივად, სხვა დისციპლინებშიც, სანამ საბოლოოდ მთელ ნიგნში არ აისახება.

რას ვამტკიცებ იმ დროს, როდესაც ვამბობ, რომ სწორად გაგებული თავისუფლება, არის პასუხისმგებლობის უარყოფის იდეა? ან როდესაც ვამბობ, რომ თანასწორობა, თუ სწორად გავიგებთ, შეიცავს იმ თვისებებს, რაც აქამდე აღვწერე? ან რომ სამართალი, სწორად გაგებული, მორალის განშტოებაა თუ მისგან განსხვავებული რამ? რა სახის მტკიცებას ვაკეთებ თითოეულ ასეთ შემთხვევაში, და როგორ შემოიძლია ამ მტკიცების დადასტურება?

საჭიროდ მიმაჩნია კონცეფციებზე ფიქრი, იმ ტიპის კონცეფციების გარჩევა, რომელსაც ვიყენებთ. ზოგი კონცეფცია ჩვენთვის საერთო იმის გამოა, რომ მათი გამოყენების საერთო კრიტერიუმები გვაქვს. როდესაც საპირისპირო შემთხვევებში კრიტერიუმები სრულიად არ გვაქვს საერთო, უთანხმოება რეალური არ არის. ჩვენი უთანხმოება მაგიდაზე ნიგნების რაოდენობასთან დაკავშირებით შესაძლოა მხოლოდ სიტყვიერი აღმოჩნდეს – თქვენ შესაძლოა ბროშურას ნიგნად აღიქვამთ, მე კი – არა. ჩვენ ამ კონფეცფიას იმდენად ვიზიარებთ, რამდენადაც მისი გამოყენების კრიტერიუმებს ვიზიარებთ.

თუმცა, ჩვენ სხვა კონცეფციებიც გვაქვს საერთო – ესენი მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია – მიუხედავად იმისა, რომ მათი გამოყენების საერთო კრიტერიუმები არ გავაჩნია. თქვენ და მე შეგვიძლია ნამდვილი უთანხმოება

გვექონდეს სამართლიანობაზე, მაშინაც კი, თუ არ გვაქვს საერთო კრიტერიუმები სამართლიანობის კონცეფციის გამოყენებისთვის. ეს კონცეფციები ჩვენთვის ფუნქციონირებენ როგორც ინტერპრეტაციული კონცეფციები. ჩვენ მათ ვიზიარებთ იმიტომ, რომ ვიზიარებთ პრაქტიკასა და გამოცდილებას, სადაც ეს კონცეფციები არსებობს. ჩვენ ვიყენებთ ამ კონცეფციებს ღირებულებების აღსაწერად, თუმცა გვაქვს განსხვავებული შეხედულებები, ზოგჯერ მკვეთრად განსხვავებული, იმაზე, თუ როგორ უნდა გამოხატულიყო ეს ღირებულება და რა მნიშვნელობა აქვს მას. ეს, მაგალითად, ხსნის, თუ რატომ ითვლება სამართლიანობის საკმაოდ განსხვავებული თეორიები კითხვაზე პასუხად, თუ რა ხდის ინსტიტუტს სამართლიანს ან უსამართლოს. ეს ნამდვილი უთანხმოებებია, განსხვავებით იმ უთანხმოებებისაგან, რომლებიც წარმოვიდგინე წიგნებთან დაკავშირებით. ეს არის უთანხმოება იმის შესახებ, თუ სამართლიანობის შესახებ არგუმენტებში არსებული ძირითადი ღირებულებების რომელი აღწერაა საუკეთესო.

ამგვარად, ჩემს მიერ დასმული კითხვაზე – რას ნიშნავს, გვექონდეს თეორია თანასწორობის, თავისუფლების ან სამართლის შესახებ? პასუხი ასეთია: ჩვენ გვაქვს პოლიტიკური კონცეფციის თეორია, როცა შეგვიძლია წარმოვაჩინოთ, რა ღირებულებაა ჩადებული ამ კონცეფციასთან დაკავშირებულ არგუმენტებში. სამართლიანობის ზოგიერთი თეორიის შესაბამისად, სასწორზე დადებული ღირებულებაა ბედნიერების ჯამური ღირებულება. სხვა თეორიები ამტკიცებენ, რომ ეს სამართლიანობის ან სამართლიანი თამაშის ღირებულებაა. ამ ვარაუდებიდან რომელი იძლევა იმ პრაქტიკების საუკეთესო გაგებას და გამართლებას, რომლებშიც სამართლიანობის კონცეფცია ფიგურირებს? რომელი უზრუნველყოფს უსამართლობის პარადიგმების საუკეთესო გამართლებას, რომლებზეც ყველა ვთანხმდებით – მაგალითად, განზრახ დაუსაბუთებელი მსჯავრის დადგენა იმ ადამიანისთვის, რომელიც უდანაშაულოა?

თითოეული ასეთი თეორია წარმოშობს შემდეგ კითხვებს: რა არის ბედნიერება? რა არის სამართლიანობა? ჩვენ შეიძლება არ ვეთანხმებოდეთ ამ დამატებით ღირებულებებს. ბედნიერების ან სამართლიანობის კონკრეტული კონცეფციის სასარგებლოდ არგუმენტირება მხოლოდ დამატებითი ღირებულებების გამოყენებით შეგვიძლია. და ასე გაგრძელდება დისკუსია იქამდე, ვიდრე, როგორც წიგნში ვამბობ, არგუმენტი თავად საკუთარ თავს არ შეხვდება, თუ ოდესმე შეხვდება საერთოდ.⁸ მე ვერ ვხედავ გზას, რომლის მეშვეობითაც შეგვეძლოს, სათანადოდ გავვეთვალისწინებინა ინტერპრეტაციული კონცეფციების ფუნქცია ჩვენს მორალურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, თუ არ დავუშვებთ,

⁸ *Id.* (manuscript at 75).

რომ თითოეულ მათგანს ვიგებთ ე.წ. პასუხისმგებლობის უარყოფის პრინციპით. ჩვენ ვიგებთ თითოეულ ჩვენს ღირებულებას მისი ადგილის დანახვით ყველა მათგანის უფრო ფართო ქსელში.

მე ვახსიათებ ამ კონცეფციებს როგორც „ინტერპრეტაციულს“, ხოლო ამგვარ ანალიზს – როგორც ინტერპრეტაციას.⁹ შესაძლებელია კი ის მეთოდი, რომელსაც აღვწერ, მივიჩნით ასევე შესაბამისად ინტერპრეტაციის სხვა ჟანრებისთვისაც? ჩვენ ინტერპრეტაციას ვიყენებთ არა მხოლოდ ფილოსოფიაში, როდესაც, მაგალითად, პოლიტიკური ღირებულებების, როგორცაა, თანასწორობა, გააზრებას ვცდილობთ. პოეზიის კრიტიკოსები ინტერპრეტაციას მიმართავენ ლექსების გაგებისას; სოციოლოგები – სხვადასხვა კულტურის ახსნისას. თქვენც, როგორც ვიმედოვნებ, ცდილობთ ინტერპრეტაციას, როდესაც მისმენთ. ბიბლიის მკვლევრები წმინდა ტექსტებს განმარტავენ, ისტორიკოსები – ეპოქებს.

ერთ-ერთი თავის ფარგლებში მე გთავაზობთ ინტერპრეტაციის ზოგად თეორიას: ვცდილობ, ვუპასუხო კითხვას, რა მიიჩნევა სიმართლედ ინტერპრეტაციაში.¹⁰ ერთ-ერთი გავრცელებული პასუხი ასეთია: ფსიქოლოგიური მდგომარეობის თეორია, რომლის თანახმადაც, ნებისმიერი ინტერპრეტაცია უნდა იყოს მისი ავტორის ან შემქმნელის განზრახვების აღდგენის მცდელობა. მე ვამტკიცებ, რომ ფსიქოლოგიური მდგომარეობის თეორია შესაფერისია ზოგიერთ გარემოებებში, ზოგიერთში კი არასაკმარისია. ჩვენ გვჭირდება უფრო ზოგადი თეორია, რომელიც ხსნის, რატომ არის ეს ასე. მე გთავაზობთ ახლახანს აღწერილი თეორიის განზოგადებულ ვერსიას ინტერპრეტაციული ცნებებისთვის. ინტერპრეტაცია, ყველა ჟანრში, არის მცდელობა, რომ ინტერპრეტირებული ობიექტი საუკეთესოდ წარმოვაჩინოთ, იმის გათვალისწინებით, თუ როგორია იმ კონკრეტული ჟანრის ინტერპრეტაციის მიზნის საუკეთესო გაგება. ინტერპრეტაციის ამ გაგებას რამდენიმე მაგალითზე ვიყენებ. მაგალითად, ვფიქრობ, თუ როგორ გვეხმარება ეს გამოჩენილ კრიტიკოსებს შორის არსებული განსხვავებების გაგებაში იმის შესახებ, თუ როგორ გავიგოთ საუკეთესოდ იეიტსის პოემა „ბიზანტიისკენ ცურვა“.

ვვარაუდობ, რომ აქამდე წარმოდგენილმა შეჯამებამ უკვე გაგიღვიძათ ინტერესი ფილოსოფიური კითხვების ერთგვარად განსხვავებული კატეგორიისადმი. უკვე რამდენიმე წუთია, ვსაუბრობ ღირებულებებთან დაკავშირებულ მტკიცებებსა და არგუმენტებზე. ვადარებ, თითქოს ავტომატურად ვიღებ დაშვებას, რომ მსგავსი მტკიცებები შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი ან მცდარი. მართებულია კი

⁹ *Id.* (manuscript at 106-09).

¹⁰ *Id.* (manuscript at Chapter 7).

ეს დაშვება? თუ უფრო სწორი იქნებოდა, ღირებულებითი მტკიცებების გაგება ემოციის გამოსახატად, პიროვნული იდენტობის კონსტრუქციად ან ქცევით შეპირებად, შემოთავაზებად იმის თაობაზე, როგორ ვაპირებთ ცხოვრებას და როგორ მოვუწოდებთ სხვებსაც იმავე გზით ცხოვრებისკენ? თუ ამ უკანასკნელთაგან რომელიმე აღწერა უფრო სწორია, მაშინ აბსურდად უნდა მივიჩნიოთ აზრი, რომ ღირებულებით მტკიცებებს ჭეშმარიტება ან სიცრუე შეიძლება მივანეროთ.

ეს არის ის კითხვები, რომლებიც გადამწყვეტია – არ აქვს მნიშვნელობა, დავინწყებთ თუ დავასრულებთ პოლიტიკით. ფილოსოფოსები, რომლებიც უარყოფენ, რომ მორალური და პოლიტიკური შეფასებები შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი და გვთავაზობენ მათი როლისა თუ ფუნქციის ასეთ მრავალფეროვან ახსნას, მხედველობაში აქვთ საყოფაცხოვრებო შემთხვევები, პირადი ცხოვრების შემთხვევები. ისინი ამბობენ, რომ ჩვენ შეგვიძლია კარგად გავუმკლავდეთ ერთმანეთს, თუ ჩვენი და სხვების მიერ გამოთქმულ მორალურ შეფასებებს მხოლოდ დამოკიდებულების ან მსგავსი რამის გამოხატულებად მივიჩნევთ. მაგრამ ეს პოლიტიკაში არ გამოდგება. პოლიტიკა იძულებითი ხასიათისაა. პოლიტიკა სიცოცხლე და სიკვდილია, და ვერანაირად ავიღებთ პასუხისმგებლობას როგორც მმართველები ან მოქალაქეები, თუ მხოლოდ ამას ვიტყვი: „ჩემთვის მისაღებია ეს მოსაზრება იმაზე, თუ რას მოითხოვს თანასწორობა“ ან „ეს გამოხატავს ჩემს დამოკიდებულებას“ ან „ასე ვაპირებ ცხოვრებას“. საბოლოოდ კი, როგორი თავშესაქცევი ევფემიზმებიც არ უნდა გვიტაცებდეს, უნდა ვთქვათ უბრალოდ: „ეს სიმართლეა“. რა თქმა უნდა, სხვები არ დაგვეთანხმებიან. თუმცა ხელისუფლებაში მყოფებმა მინიმუმ უნდა დაიჯერონ, რომ რასაც აცხადებენ – მართალია. ეს კი ნიშნავს, რომ ძველი კითხვა: „შეიძლება თუ არა მორალი იყოს ჭეშმარიტი?“ პოლიტიკური მორალის ცენტრალური კითხვაა, სფერო, სადაც, ჩემი აზრით, ის უდიდეს მნიშვნელობას იძენს.

მაშინაც კი, თუ დავეთანხმებით, როგორც მე ვამტკიცებ, რომ მორალური ჭეშმარიტების შესახებ სკეპტიკური შეხედულება არასწორ გაგებაზეა დაფუძნებული და რომ მორალური და პოლიტიკური განსჯა შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი ან მცდარი, მაინც უნდა ვაღიაროთ, რომ არგუმენტების გადწყვეტა იმის შესახებ, თუ რომელია ჭეშმარიტი და რომელი მცდარი, ადვილი არ არის. ადამიანები, რომლებიც არ ეთანხმებიან იმას, არსებობს თუ არა საყოფელთაო ჯანდაცვის სისტემის საჭიროება, შესაძლოა ვერ შეძლონ ერთმანეთის დარწმუნება: შესაძლოა არცერთ მხარეს არ ჰქონდეს დარწმუნების ბერკეტი, რომლის გამოყენებაც შეუძლია. პირიქით, თუ ჩემს მიერ წარმოდგენილი მოსაზრება მართებულია ასეთი უთანხმოების ბუნების შესახებ, მაშინ ნებისმიერი არგუმენტი

მხოლოდ იმაზე მეტად და უფრო შორეულ სფეროებში, მორალის, ეთიკის და შესაძლოა ესთეტიკის თეორიაში, განივრცობა. შეუთანხმებლობა შენარჩუნდება, და შესაძლოა ჩვენი უთანხმოება კიდევ უფრო გაღრმავდეს.

სიზუსტის ნაცვლად, სხვა მნიშვნელოვანი მორალური ფასეულობის, პასუხისმგებლობის განხილვაც გვმართებს. მიუხედავად იმისა, რომ არ შეგვიძლია, მოვითხოვოთ ჩვენი თანამოქალაქეებისგან თანხმობა, შეგვიძლია მოვითხოვოთ პასუხისმგებლობა, ამიტომაც საჭიროა პასუხისმგებლობის თეორიის დეტალური ჩამოყალიბება, რათა შევძლოთ ზოგიერთს ვუთხრათ: „არ გეთანხმები, მაგრამ ვაღიარებ შენი არგუმენტის ლოგიკურ მთლიანობას. ვაღიარებ შენს პასუხისმგებლობას“ ან: „გეთანხმები, მაგრამ მონეტა ააგდე ან მხოლოდ Fox News-ს უსმენდი, შესაბამისად, უპასუხისმგებლოდ მოიქეცი შენი მოსაზრების ჩამოყალიბებისას“.

არ გაგიკვირდებათ, რომ პასუხისმგებლობის თეორიის პოვნას იმ ინტერპრეტაციის თეორიაში ვგეგმავ, რომელიც უკვე აღვწერე და შესაბამისად, მივმართავ ამ მუდმივად განგრძობად მცდელობას, შევაჯერო ჩვენი განსხვავებული მორალური და პოლიტიკური ღირებულებები. მე ვამტკიცებ, რომ მორალური განსჯა არის ინტერპრეტაციული განსჯა. ერთ-ერთი თავის ბოლოს წარმოდგენილი მაქვს პლატონისა და არისტოტელეს ზოგადი მორალური, პოლიტიკური და ეთიკური ფილოსოფიის განხილვა, რომლებიც, ჩემი აზრით, მორალური მსჯელობის ინტერპრეტაციული გაგების პარადიგმული მაგალითებია.¹¹

წიგნში კიდევ ბევრი რამ არის. მორალური პასუხისმგებლობის განსაკუთრებული სათნოების მნიშვნელობაზე ჩემგან ხაზგასმა მოითხოვს, შევეცადო, თვალი გავუსწორო თავისუფალი ნების საკითხს. ერთ-ერთ თავში ამ საკითხს მივუდექი ისე, რომ გავმიჯნე თავისუფალი ნებისა და პასუხისმგებლობის ორი იდეა და თავსებადობის პოზიცია ეთიკური და უფრო მეტად, მეტაფიზიკური არგუმენტით დავიცავი.

ახლა, რომ შევაჯერო წიგნის სხვადასხვა ნაწილი და გავაერთიანო ის ღირებულებები, რომელთა ერთიანობასაც ვამტკიცებ, საჭიროა ეთიკის, მორალის და ბოლოს პოლიტიკური მორალის დაკავშირება. მე მტკიცებ ვეყრდნობი ორ პრინციპს. ამ მოსაზრებათა წარმოდგენა დავინყე ორი ძირითადი სახელმძღვანელო პრინციპის განხილვით. ეს ორი უკავშირდება ორ ღრმა ეთიკურ პრინციპს – პრინციპებს იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იცხოვროს თითოეულმა ჩვენგანმა. პირველი მათგანი არის საკუთარი თავის პატივისცემის პრინციპი. შენ გაქვს პასუხისმგებლობა, სერიოზულად მოეკიდო საკუთარ ცხოვრებას,

¹¹ *Id.* (manuscript at 117-19).

იფიქრო, რომ მნიშვნელოვანია, როგორ ცხოვრობ, არა იმ შემთხვევაში და იმიტომ, რომ უბრალოდ გინდა კარგად ცხოვრება, არამედ იმიტომ, რომ ეს შენი პასუხისმგებლობაა. უნდა ეცადო, მიანიჭო მნიშვნელობა შენს ცხოვრებას. იმ ღირებულებას, რომელიც შეგიძლია მიანიჭო შენს სიცოცხლეს, მე ვუნოდებ „გარემოებით ღირებულებას“: მნიშვნელოვანია არა ის, რას ტოვებ შენს უკან, არამედ ის, როგორ ცხოვრობ. რა თქმა უნდა, ზოგი ადამიანი მართლაც ტოვებს დიდ საგანძურს: დიდებულ პოემებს, ნახატებს, აღმოჩენებს. უმეტესობა ჩვენგანი კი ცდილობს კარგად იცხოვროს სხვაგვარად – ისე, როგორც ვცდილობთ კარგად დავუკრათ მუსიკალური ნაწარმოები ან კარგად ჩავყვინთოთ წყალში. ეს საკმარისია. უფრო სწორად საკმარისზე მეტია. ეს მშვენიერია.

მეორე ეთიკური პრინციპი ეხმიანება პოლიტიკური მორალის მეორე უზენაეს პრინციპს. უნდა ავიღოთ პასუხისმგებლობა, თავადვე განვსაზღვროთ, რას ნიშნავს კარგი ცხოვრება, რა სახის მოქმედება მიანიჭებს ჩვენს ცხოვრებას გარემოებით ღირებულებას. ეს ჩვენით უნდა გავაკეთოთ – არ უნდა გადავაბაროთ ეს საქმე სხვას და არ უნდა დავექვემდებაროთ სხვათა შეხედულებებს. ეს ორი პრინციპი არსებითია. ისინი არ არიან ჭეშმარიტი ლოგიკური განსაზღვრებით და არც ადამიანის ბუნების რაიმე უცვლელი კანონებიდან გამომდინარეობენ. პირიქით, ისინი ისტორიულად ბევრად უფრო ხშირად უარყვიათ, ვიდრე დაუდასტურებიათ. მე მათ მაინც ჭეშმარიტებად გთავაზობთ. თუმცა იმედი მაქვს, რომ ბევრ თქვენგანს უკვე გაქვთ ეს პრინციპები გაზიარებული საკუთარი ცხოვრების წესით.

თუ უკვე იზიარებთ ამ პრინციპებს, ან თუ შევძლებ, სხვაგვარად დაგარწმუნოთ მათ ჭეშმარიტებაში, მაშინ კანტზე დაყრდნობით შემიძლია ვთქვა, რომ უნდა აღიაროთ: ის, რაც ამ პრინციპებს თქვენთვის ჭეშმარიტად აქცევს, არის თქვენი ადამიანობა – ფაქტი, რომ თქვენ გაქვთ სიცოცხლე, რომელიც უნდა განვლოთ, და სიკვდილი, რომელსაც უნდა შეხვდეთ. ეს არის ის, რაც გაერთიანებთ ყველა სხვა ადამიანთან. პირადი მორალის ეს საფუძველი ეთიკიდან ამოიზრდება. და ამ პირადი მორალიდან იზადება ის პოლიტიკური მორალი, რომლის აღწერითაც დავინწყე.

არსებობს თვალსაჩინო განსხვავება პირად და პოლიტიკურ მორალს შორის. ვთქვი, რომ ჩვენ, როგორც მმართველები, ჩვენი პოლიტიკური როლის ფარგლებში, უნდა მოვეპყროთ მმართველობის ქვეშ მყოფ თითოეულ პირს თანაბარი ყურადღებით. არა მგონია, რომ ეს ვალდებულება პიროვნულ დონეზე გვაკისრია ერთმანეთის მიმართ. რალაც უნდა ხსნიდეს ამ განსხვავებას. და რაც, ჩემი აზრით, ამ განსხვავებას ხსნის, არის უკვე ხსენებული ფაქტი: პოლიტიკა იძულებითი ბუნებისაა. ყველანი ვიმყოფებით ისეთ პოზიციაში, სადაც შე-

იძლება სხვებმა გვაზნონ ისე, როგორც პირად მორალში დაუშვებელი იქნებოდა. ამ მდგომარეობაში იმიტომ ვართ, რომ პოლიტიკური კავშირის ნაწილი ვართ.

დემოკრატიაში, ჩვენ ყველანი იმ პოზიციაშიც ვართ, რომ სხვებს ვავნოთ. ყოველთვის საფრთხეში ვართ, მათ ღირსებასთან მიმართებით ტირანიის საფრთხეში. საჭიროა გზა, რომელიც შეარიგებს ამ პოლიტიკის გარდაუვალ ფაქტებს ჩვენს პირად მორალთან. ჩემი შეხედულებით, ამას ვერ მივაღწევთ საზოგადოებრივ ხელშეკრულებაზე დაყრდნობით. ვერც ზოგადი ერთსულოვანი თანხმობის დაშვებით. ჩვენ შეგვიძლია, და ვალდებულიც ვართ, ამ ფაქტს გავუმკლავდეთ იმის მიღებით, რომ ეს მდგომარეობა მხოლოდ მაშინ შეიძლება იყოს ლეგიტიმური, თუ თითოეული ადამიანი მონაწილეობს მასში როგორც თანასწორი იმ სამ განზომილებაში, რომლებიც ადრე აღვწერე: ხმის თანასწორობა, სიტყვის თანასწორობა და ინტერესის თანასწორობა. ინტერესის თანასწორობა ნიშნავს, რომ როდესაც ერთად ვმოქმედებთ პოლიტიკაში – კოლექტიურად, თითოეულ ადამიანს უნდა მოვეპყროთ თანაბარი მზრუნველობით, როგორც დამოუკიდებელ ინდივიდს.

ახლა კი ჰენდის „სამოთხის“ ხედვას დავუბრუნდები. ახლა დროა, გავჩუმდე და თქვენ მოვისმინოთ.